

Sveti Avgustin

ISPOVESTI

Izbor, prevod i pogovor
Dr Milan D. TASIĆ

Beograd, 2009
DERETA

KNJIGA JEDANAESTA

1. O, Bože, ti koji si iznad večnosti same, zar možeš ne znati već ono što ti kazujem, kada naskroz vremena vidiš sve što biva u njemu? Tâ, ne iznosim ja подробно da bi od mene shvatio ti sve to, već da u srcu svome i onih koji budu čitali pobudim ponešto, ne bismo li svi kazali potom u glas: *Veliki je naš Bog i odista dostojan hvale!* Rekao sam već, i kazaću opet: „Činim to iz ljubavi prema tebi, činim to jer volim da te volim.“

Molimo se tako mi, zar ne, a ipak istina govori: *Zna otac vaš za čime žudite vi i pre no što ga pitate o tom.*

Ispovedajući zato bedu svoju i milosrđe tvoje nad nama, mi ti samo otvaramo svoje srce, ne bi li nas već oslobodio, kao što si počeo da činiš, a mi prestali biti nesrećni i našli radost u tebi. Jer si tražio ti blagost našu i suze, očaj duha i žeđ za pravdom, čistotu srca i mir.

Ispričah ti, evo, sve te stvari, baš koliko mogah i htjedoh, jer si ti prvi pozeleo ispovest moju, ti, Gospode moj, koji si *dobar, i jer je milosrđe tvoje nad vekovima.*

2. No, hoće li biti kadro moje pero da izrazi mojim jezikom tvoje opomene, užas sav, utehe i onaj put kojim si me priveo ti do propovedi, da hrišćanskom narodu saopštim tako tvoju svetu reč? Hoće li dostajati ono da izrazi i valjano uredi sve moje nemire, jer i kapi vremena meni odnose mnogo?

Dugo izgaram od želje da se sučelim s tvojim slovom i ispovedim ti ono što znam ili ne znam, moje prve znakove prosvetljenja, kao i ono što je ostalo u tami, sve dok tako slabost moju ne bude prekrila snaga tvoja. Ja ne bih da mi prolaze tek tako časovi slobodni od okrepljenja tela i onih obzira koje imamo prema drugima ili, pak, ovi imaju prema nama.

3. Počuj, Gospode, Bože, molbu koju ti šaljem, i neka milosrđe tvoje usliši želju moju: tâ, ne izgara ona radi mene jedinog već i radi sve braće moje, a ti vidiš u mom srcu da je odista tako. Neka ti ova pokorna misao i reč budu prinete kao žrtva, i čime bih te darovao još? Jer *ja sam siromah i ubog, a ti si bogat za sve koji te prizovu*. Sâm lišen od briga, tvoja briga smo mi. Izbriši sve lažno i presmelo s mojih usana, o, da bi Pismo tvoje bilo čedna radost za mene, da ne bih njime zavarao ni sebe ni druge. Čuj me, Gospode, i budi milostiv, ti koji si slepima svetlost i vrlina za slabe, svetlost za one koji vide, i vrlina za jake. Okreni se duši mojoj i počuj onog koji *vapi iz ponora, sa dna*. No, ako ušiju tvojih nema nad ponorom, kuda nas vodi put naš, i čemu vapaji?

Dan je tvoj i noć je tvoja i trenuci uzleću i nestaju po volji tvojoj. O, daj mi vremena da razmišljam o tajni tvojeg slova, i ne sakrivaj zakon taj pred onima *koji kucaju*. Tâ, nisi uzalud hteo da se ispišu tolike tajne, i zar tvoje šume nemaju svoje „jelene“ koji beže u njih, u utočišta, odlaze i dolaze, ili prolaze, tamo spavaju i preživaju? Usavrši me, Gospode, da bi otkrio kroz mene svoje tajne, jer su radosne za mene reči tvoje, radosnije od svake slasti. Daj mi ono što volim, jer ga volim, ti koji si mi dao da volim. I ne previdi darove koji su tvoji, ne zapuštaj bilje svoje kad ovo ište vlage. Ispovediću ti sve što nađem u knjizi tvojoj, ne bih li čuo *glas tvoje hvale*, nadahnuo se tobom i *neobičnostima tvoga slova*, još od dana prvog

kad bi sazdana nebo i zemlja, sve do večnog carstva svete zajednice tvoje.

4. Gospode, *budi milostiv prema meni i usliši želju moju*. Ne ište ona ništa zemaljskog – ni zlato, ni srebro, ni drago kamenje, ne teži raskošnoj odeždi, počasti, niti pohotama – sve-mu što bi telo htelo za ovozemaljskog hodočašća, a što nam je *dato samo kao suvišno, onda kad tražimo mi tvoje kraljevstvo i pravdu tvoju*.

A otkuda potiče i koji je vid želje moje? *Znao sam ja za zadovoljstva bezbožnika, ali šta imaju ona s tvojim zakonom, Gospode?* A zakon taj je, evo, izvor ove želje. Pogledaj, o, oče, sve to u meni i potvrdi. Neka pred milosrđem tvojim nađem ja oproštaj za sebe i nek se tvojih svetište reči na čija vrata ja kucam, otvori za mene. Preklinjem te našim Gospodom Isusom Hristom, sinom tvojim, čovekom s tvoje desne strane i sinom čoveka, kojeg si imenovao posrednikom između sebe i nas i putem kojeg nas tražiš ti, onda kad mi to ne činimo s tobom – tražiš nas ti, da bismo te pronašli mi! Onom Reči kojom si saznao sva bića, kao što sam i ja, i onim Sinom preko kojeg si pozvao na usvajanje narod vernika, čiji sam jednaki deo. Preklinjem te, dakle, *onim koji je s tvoje desne strane, koji se založio za nas i donosi sobom sve blago mudrosti i nauke*. A biće to baš onaj koga tražim ja u knjigama tvojim, onaj o kome je pisao i Mojsije: *To govori on sam, to istina govori*.

5. Učini da čujem i razumem kako si *u načelu saznao ti nebo i zemlju*, o čemu je za nas pisao Mojsije, a koji je pisao i otišao. Prešavši odatle, gde si mu govorio, da bi otišao tamo, u tebi, no danas on nije više preda mnom. Kad bi bio on tu, ja bih mu se dodvorio i pitao, zaklevši ga u tvoje ime, da mi razotkrije tu tajnu, i okrenuo bih svoje uho govoru njegove duše. A onda, ako je to jevrejski jezik, reći bi te uzalud udarale o

moje uho i ne bi dosezale do moga duha, dok bi kao latinske bile shvatljive meni. No, kako bih znao govori li on istinu i bilo li bi to, uopšte, posredstvom njega? Ne tako, već unutar mene, u intimnom skrovištu moje misli, gde bi mi istina ta – ni jevrejska, ni grčka, ni latinska – mimo svakog jezika i govora, kazala: *On govori istinu!* Ja bih, pak, odonda, ispunjen poverenjem, ponavljao tek tvojemu slugi: *Govoriš ti istinu!*

No, već ne mogu da ga pitam, i zato se obraćam tebi, istino, koju je posedovao on u svoj punoći kad je govorio da je ima, ali ne drugog, do baš tebe, Bože, pitam ja tako. Oprosti mi na mom grehu i, kao što si udelio svome slugi da zna da kaže, učini, takođe, za mene da umem da razumem.

6. I tako, postojahu nebo i zemlja, koji tvrde sami da su bili sazdati, jer se uviđa da se menjaju. Naime, kad stvar nije sazdata, ali postoji ipak, ne nosi ona ništa na sebi čega nije bilo i pre, jer bi, inače, bio to za nju znak nestalnosti i promene.

Svejedno, kažu da oni sebe nisu sazdali sami. „Postojimo li, znači to tek da smo bili stvoreni, da nismo postojali pre, jer nismo mogli da sazdamo sebe same.“ A glas, pak, kojim nam sve to govore, sam je prizor koji se pruža pred našim očima.

Ti si ih, nema sumnje, stvorio, Gospode, jer si ti dobar kao što su i oni, i jer ti *postojiš* a *postoje* i oni. No, nema u njima lepote, ni dobrote, niti, pak, onoliko bića koliko je, inače, u tebi, tvorcu njihovom, pa nisu ni lepi ni dobri – čak i ne postoje – uporede li se s tobom.

Znamo mi to, i na svemu ti hvala, a to je znanje naše samo neznanje, u poređenju s tvojim.

7. No, kako si sazdao ti nebo i zemlju, kojim mehanizmom, kod ovako ogromnog dela? Ne nalikuješ ti onom veštaku koji oblikuje jedno telo drugim, saglasno svojoj mašti, a ova zna da ospolji oblike koje nazire svojim unutrašnjim

okom – moć koju ne bi imala ona da je nisi saznao ti? No, te oblike nalaže on materiji koja postoji već, i poseduje svoje biće, od zemlje, kamena, drveta, zlata i sl. Jer, kako bi sve to imalo mesta da ga nisi stvorio ti? Ti si ovome dao telo, dušu koja vlada njime, materiju i dar kome duguje on svoje zamisli, videći u sebi ono što će da ostvari potom. Dao si mu čula putem kojih prenosi sve što bi hteo, iz svoje duše u materiju samu, ili prinosi duhu ono što je saznao već, da bi se savetovao tako s istinom, svojim suverenom, o onome što je stvoreno.

A sve te stvari te uznose kao tvorca svih stvari. No, kako ih sazdaješ ti? Kako si, Bože moj, saznao nebo i zemlju? Nisi učinio to, zar ne, ni na nebu, ni na zemlji, niti jednako u vazduhu, ni pod vodom, koji su takođe deo neba i zemlje. Kao što ni svemir nije nastao u svemiru, jer nije bilo mesta gde bi *ga stvorio* ti i doveo do *postojanja*. Niti si, ponovo, imao bilo šta pri ruci čime bi mogao da sazdaš nebo i zemlju. Pa, otkuda ti je pridošla materija ta koju nisi saznao, a koja ti je pomogla kod stvaranja, i šta bi to moglo *biti* što ne duguje svoje postojanje biću tvome?

Govorio si, dakle, ti, i stvari su se sazdavale, nastajale su one tako posle tvojih reči.

8. Ali kako si činio to? Je li to onim glasom koji je silazio s oblaka i kazivao: *Evo mog voljenog sina?* Glasom koji se prolomio, pa utihnuo, čiji su se slogovi začuli, a potom nestali – drugi za prvim, treći posle drugog i tako redom, sve do poslednjeg, za kojim je usledio mûk. Nema sumnje, glas je taj kretanje nečeg sazdalog i vremenskog, kao izraza tvoje večite volje, koju time izražava. Te reči, pak, koje su trajale kratko, njih je spoljašnje uho prenelo našoj razumskoj moći, čije je unutrašnje uho stalno okrenuto večitoj reči tvojoj. A potom bi razum poredio te reči koje su se začule samo na tren, s ćutljivom večnošću tvoga Slova, kazavši, upravo, sebi: „Nešto je to

drugo, sasvim drugo. Te su reči daleko poda mnogom, one čak i ne *postoje*, jer prolaze i odlaze, dok Božja reč ostaje da traje iznad mene do u večnost.“

Ako si, dakle, tako glasovito i prolazno naredio da postanu nebo i zemlja i ovi stvoreni potom, mora da je postojalo pre njih nešto telesno, čije bi kretanje prenosilo u vremenu treptaje tog glasa. No, nije bilo telesne supstancije pre neba i zemlje ili, ako je i postojala ona, nju si pouzdano saznao ti, ne upotrebivši prolazan glas da bi stvorio glas koji se začuo i kojim si kazao da „nastanu nebo i zemlja“. Jer ovo između, ma šta bilo ono, ne bi postojalo da nije sazdana s tvoje strane. No, kojom ćeš se reči onda poslužiti ti da bi dao biće toj supstanciji, koja ti je poslužila već da sazdaš ove reči?

9. Ti nas tako pozivaš da shvatimo *Reč* kao „Boga kraj Boga“, izgovorenu od večnosti, koja se na večnost i odnosi. Nema ovde poretka sleđenja na način da, kad se završi jedan glas, za njim usledi drugi, a da tim putem bude kazano sve; ne, rečeno je sve u isto vreme i zauvek. Jer bi se, inače, javilo vreme i imala mesta promena, pa ne bi bila onda to prava večnost, ni prava besmrtnost.

Ja to znam, Bože, i hvala ti na tome. Znam, ispovedam ti se, a zna to isto i blagoslovi te svako čije srce nije nezahvalno kod tako pouzdane stvari. Znamo mi, Gospode, da nešto umire bude li prestalo da postoji, i da se rađa kad postoji a da ranije nije bilo. Reč je tvoja odista besmrtna i večita, ništa tu ne prolazi, ništa ne sledi za njom. Njome, isto tako, kazuješ ti zavek ono što govoriš, i sve što naložiš da postoji, otpočinje da postoji. Ti stvaraš jedino putem reči, a da stvari koje sazdaješ tako ne stiču biće u isti mah, niti zauvek.

10. Zašto tako, Gospode, i po čemu? Shvatljivo je to donekle, ali ne i objašnjivo. Je li stoga što svako biće nastaje i nestaje

tek kad tvoj večiti um uvidi nužnost za tim, on gde baš ništa ne počinje, niti završava? A taj um tvoja je Reč, kao „načelo, jer se po Jevanđelju obraća ona isto tako“: glasom tela, odjekujući u ušima ljudi, da bi se poverovalo u nju, svako je tražio u sebi i našao u večitoj istini, gde dobar i jedini učitelj podučava sve učenike svoje.

Tu, Gospode, ja čujem tvoj glas koji kaže da onaj koji nam govori odista, jeste onaj ko nas podučava, i da onaj koji to ne čini, bude li čak i govorio, ne govori za nas. A ko bi nas učio ako ne nepokretna istina? Jer nas ono što je nestalno podučava tek onda kad vodi ka stalnoj istini. Samo tamo bivamo istinski podučeni kada stojeći pred njim mi jedino slušamo. I tad nas podilazi radost od glasa supružnika, koji nas vraća onome od kog, inače, potičemo. Stoga upravo i jeste on „načelo“, jer bez stalnosti ove ne bismo mi znali, grešeci, vratiti se kako i gde, pa kad se povratimo iz zablude, mi ovo znanje dugujemo njegovoj pouci, jer je on „Načelo“ i jer „on govori za nas“.

11. U tom si „Načelu“, Bože, sazdao ti nebo i zemlju, to jest, u Reči tvojoj, tvome Sinu, vrlini, mudrosti i istini – jednako zadivljujućim i kao reči i kao dela. No, ko bi mogao da razume to čudo, ko da ga prikaže? Šta me to osvetljava iz časa u čas i dira u moje srce, a da ga ne ranjava? Osećam pri tome i strah i ljubav za njega: ono prvo, ukoliko se razlikuje od mene, a drugo, u meri u kojoj sam mu sličan. Mudrost, uistinu mudrost, mene pohodi na trenutke. Čas ona razgoni moje oblake, čas me obaviju ovi, klonem li ja samo pod teretom svojih muka. Jer se *snaga moja iscrpila u nevolji mojoj*, da se savijam pod bremenom svojim, sve dok me milost tvoja, Gospode, *koja se proteže iznad svih nepravdi*, ne povrati jednom iz klonulosti.

Iskupi moj život od pokvarenosti, kruniši me saučešćem i milosrđem i utoli već moju želju, jer će mladost moja biti poput

mladog orla. *I tako spaseni nadom, očekujemo mi s nestrpljenjem obećanja tvoja.* Neka onaj ko može shvati tvoju unutrašnju reč; ja, ja smelo kličem proročanstvu tvome: „Neka su dela tvoja veličanstvena, o, Gospode, saznao si ti sve u Mudrosti tvojoj!“ Ona je „načelo“ i ti si „u načelu tom stvorio nebo i zemlju“.

12. Ne iznose li tek stare zablude svi koji govore: „Šta je radio Bog pre no što je saznao nebo i zemlju, i ako je bio neradan, lenj, zašto nije to i ostao potom, kao što se dotle uzdržavao od svakog delanja? Nastupi li, pak, u Bogu izvesno kretanje, ili nova volja da sazda ovaj nešto čega ranije nije bilo, zar se može govoriti o pravoj ‘večnosti’ tamo gde se, inače, rađa volja koja sve dotle nije postojala? Odista, Božja volja nije sazdato biće, ona dolazi pre svih bića, jer svemu što je sazdato prethodi nužno Tvorčeva volja. Volja Boga, tako, tiče se same njegove supstancije, pa nastupi li u ovoj poslednjoj nešto čega nije bilo, ne bi se ona mogla odista da smatra večnom. No, ako je Bog, od same večnosti, želeo da postoje tela i bića, zašto ova poslednja ne bi i bila večita?“

13. Svi što govore tako, ne razumeju te još uvek, o, mudrosti Božja, o, svetlosti duha, i ne poimaju još kako se sazdaje ono što se sazdaje u tebi i preko tebe. Hteli bi oni, zar ne, da okuse od večnosti same, no „nestalna sva, pluta njihova misao tek“, po čudi prošlosti i budućnosti.

Ko bi da zaustavi tu misao, ko da je ukroti, ustali i okrene raskoši uvek nepokretne večnosti? Jer, uporedivši je s većitom pokretljivošću vremena, uvidela bi ona da je neporediva s njim, da trajanje, ma kako bilo dugo, jeste to samo kroz mnoštvo uzastopnih kretanja koja se ne odvijaju u isti mah, dok u večnosti nema toga, da je ovde sve istovremeno prisutno, što ne može biti slučaj s vremenom. A, potom, i da prošlo

biva istisnuto budućim, da ovo drugo proizlazi iz prvog, kao i da sva prošlost i budućnost duguje svoje biće večitom sadašnjem. Ko će da ukroti čovekovu misao da bi, tako ustaljena, uvidela ona kako večnost, uvek stalna, i bez budućnosti i prošlosti u sebi, određuje ipak i jedno i drugo?

Hoće li moja ruka biti kadra za to, a reč moja – ta ruka iz mojih usta – moći da ostvari takvo jedno čudo?

14. Odgovaram ja ovako onome ko bi me pitao: „Šta je radio Bog pre no što je sazdao nebo i zemlju?“

Ne želim da se priklonim ovde onom zabavnom odgovoru koji je služio jednom ranije, kaže se, da izbegne ovo strašno pitanje. Naime: „Spremao je pakao za one koji istražuju misterije poput ovih.“ Videti nešto jasno jedno je, šaliti se u vezi s njim nešto drugo. Ne, ja ne činim to. Volim radije da kažem: „Ne znam“, kad ne znam, nego da se podsmevam nekome ko je zaokupljen teškim pitanjem, ili, pak, hvalim onoga ko odgovara raznim mistifikacijama.

Ja govorim samo da si ti, Gospode, tvorac svake stvari i bića, pa ako se pod „neбом“ i „zemljom“ razumeva ovo poslednje, bez oklevanja kažem: „Pre no što je sazdao nebo i zemlju, Bog nije radio ništa. Jer da je stvorio ma šta, bilo bi to nešto drugo, a ne stvari i bića. O, kad bi već dao Bog da znam sve što želim da znam onako pouzdano kao što znam da nije bilo ničega stvorenog pre svakog sazdanja uopšte!“

15. Ako bi se neki površan duh, lutajući kroz slike o proteklim vremenima, začudio nad tim da si se ti, svemogući Bog, koji je sazdao i obuhvata svemir, tvorac neba i zemlje, uzdržao od rada za bezbroj vekova pre no što si se latio tog ogromnog posla, neka se trgne taj duh iz svog sna i shvati već da je ćutanje njegovo lažno.

Jer kako je moglo da protekne toliko vekova kad ih ti, tvorac njihov, nisi bio sazdao još? Kako bi vreme moglo imati mesta ako ga nisi ustanovio ti, ili, kako bi ono isteklo ako nije postojalo dotle?

Dakle, pošto sve vreme postoji putem tebe, i ako je bilo vremena pre no što si ti sazdao nebo i zemlju, zašto se kaže onda da si bio neradan? Jer to si vreme bio stvorio ti, pa ne bi bilo vremena koje je proticalo pre no što si sazdao vreme. Uzme li se, pak, ponovo da pre neba i zemlje ono nije postojalo, zašto pitati šta si činio ti „onda“, kad, gde nije bilo vremena, nije bilo ni tog „onda“?

16. Ne, ti nisi u vremenu prethodio vremenu, jer, inače, ne bi dolazio pre svih vremena. Prethodiš ti prošlim vremenima, svom onom visinom večnosti svoje, uvek prisutne, kao što vladaš, jednako, vremenima koja će doći. No, ona će doći i, pošto to budu jednom, ponovo proći, a ti ostaješ uvek *isti i godine tvoje ne iščezavaju*. One ne odlaze i ne dolaze, dok ove naše i dolaze i odlaze, ne bi li tako sve jednom prošle. Godine tvoje postoje u isto vreme, jer su one odista stalne, i ne odlaze terane od drugih koje pristižu, jer ne prolaze, a naše će se ostvariti, sve, tek kad budu prestale da postoje. *Tvoje su godine poput jednog dana* i tvoj se „dan“ ne obnavlja svaki dan. Jer je on samo „danas“ koje ne ustupa mesto jednom „sutra“, kao što i ne sledi za nekim „juče“. Tvoje „danas“, to je Večnost, i zato si, sazdavši suvečito biće, mogao da kažeš: *Stvorio sam te danas*. Stvorio si ti sva vremena, kao što i dolaziš pre vremena svih, i nije moguće da, u neko proizvoljno vreme, vremena nije bilo.

17. Nije, dakle, postojalo vreme kada nisi ništa stvarao, jer si ti baš sazdao vreme sâm. I nema vremena suvečito tebi,

jer ti postojiš stalno, a kad bi vreme bilo takvo, ne bi ono ni bilo vreme.

Šta je odista vreme? Ko bi tako lako i kratko mogao da ga objasni? Zar bi mogao iko, čak i u mislima, da sazda razgovetan pojam o njemu i privede ovaj u reči? Ima li zaista u našem govoru običnije ideje i bolje poznate od ideje vremena? Kad govorimo o njemu, razumevamo mi sve ono što kažemo, jednako kao i kad neko drugi govori o tome.

Šta je, dakle, vreme? Dok me niko ne pita, ja znam; kad bi, pak, valjalo da to objasnim – ja ne znam. Ono što, pri svemu tome, smelo tvrdim jeste da, nema li ičeg što je prošlo, neće ni biti vremena prošlog, kao što ni do budućeg vremena ne dolazi kad nema ničeg što bi nestalo – baš kao što izostaje i sadašnje vreme ako ništa ne postoji.

No, dva vremena, prošlost i budućnost, kako ona upravo postoje, pošto prve nema više, a druge od njih nema još uvek? Jer, ona sadašnjost koja bi uvek trajala ne prelazeći u prošlost, ne bi bila nadalje vreme već večnost. Dakle, ako bi sadašnjost, da bi bila vreme, morala da iščezne u prošlost, kako bismo mogli tvrditi da ona postoji kad je već jedini razlog tog postojanja u tome da ne postoji više? Proizlazi onda da ako imamo prava da kažemo da vreme jeste, stoga je to upravo što ono dovršava u nepostojanju.

18. Mi govorimo, ipak, o „dugom“ i „kratkom“ vremenu, misleći pri tom na prošlost i budućnost. Prošlo je mnogo, kažemo, ima već sto godina, ili, biće tek kroz sto godina, kao što bismo o nedavnoj prošlosti rekli: ima deset dana, ili o bliskoj budućnosti: kroz deset dana. No, kako bi moglo biti „dugo“ i „kratko“ ono što uopšte ne postoji? Jer prošlosti nema više, dok budućnosti nema još. Stoga ne kažemo da je „vreme dugo“ već, radije, o prošlosti: „ona je bila duga“, a o budućnosti: „ona će biti duga“.

Gospode, ti moja svetlosti, neće li pred istinom tvojom, ovaj put, takođe, čovek da ispadne smešan? Jer, to dugo prošlo vreme, je li ono dugo, kao već prošlo, ili budući sadašnje? Ono je moglo biti dugo samo kao nešto pogodno da bude takvo, no, prošlosti, nje nema više. Stoga ona nije mogla biti duga, jer je apsolutno nije bilo više.

Ne govorimo, dakle, više „prošlost je bila duga“, jer se ne može tu ništa naći što bi moglo biti takvo. Naime, pošto je prošlost, ona ne postoji više. Recimo, radije „sadašnje vreme je bilo dugo“, jer je ono bilo to tek kao sadašnje vreme. Ono još uvek nije bilo nestalo u nebiću, pa je, dakle, bilo nešto što je moglo biti takvo. No, čim je jednom prošlo, ono je u isti mah i prestalo da bude dugo, prestajući da postoji uopšte.

19. Pogledajmo, sada, ljudska dušu, da li jedno sadašnje vreme može biti dugo? Jer je dato tebi da uvidiš to i izmeriš mu trajanje. Šta ćeš mi odgovoriti?

Sto sadašnjih godina, je li to dugo vreme? No, vidimo, prvo, da li sto godina mogu biti „sadašnje“. Pretpostavimo zato da prva godina treba upravo da nestane. Ona je sadašnja, doduše, ali 99 ostalih treba da dođu tek, pa zato sve one ne *postoje* još. Sada je red na drugu: jedna je već prošla, druga je u toku, dok sve ostale treba tek da nastanu. I tako, u ovom nizu od sto godina, ma koju od njih imali u vidu, sve koje joj prethode biće prošle, dok će one koje slede imati tek da dodu. Sto godina, dakle, sve ne mogu biti sadašnje, u isto vreme.

Ali, vidimo jednako i da li je sadašnja godina koja je u toku. Neka njen prvi mesec upravo protiče. Ostali onda treba tek da dođu. Neka protiče drugi. Prvi je tada prošao, ostali nisu još. Tako imamo da sadašnja godina nije u celosti sadašnja i da, pošto to nije slučaj s njom, nije ona sadašnja ni kao godina. Jer godinu čine dvanaest meseci, a svaki je mesec, ma koji bio, sadašnji samo dok je u toku, dok su drugi prošli, ili treba

tek da dođu. Potom, ne bi se moglo reći čak ni da je mesec u toku, već samo jedan od njegovih dana. Bude li to prvi dan, svi bi ostali trebalo da dođu, ako je poslednji – svi su ostali prošli. Ako je, pak, neki dan između njih, bio bi ovaj nužno među danima koji su prošli i onima koji treba da nastanu tek.

20. Tako, dakle, evo tog *sadašnjeg* vremena, jedinog za koje smo našli da zavređuje naziv „dugo“, splasnulog na samo jedan dan. Ali, avaj, ispitajmo izbliza i taj jedini dan, je li on u celosti sadašnjost. Časovi dana i noći čine celinu od 24. U odnosu na prvi čas, svi ostali treba da dođu, s obzirom na poslednji, svi će drugi biti prošli, dok će svakom času, pak, između, prethoditi i biti ovaj sleđen izvesnim brojem drugih časova. Tako se taj jedinstven čas sastoji od prolaznih delića: sve što se odvojilo od njega jeste *prošlost*, a sve što mu ostaje još predstavlja *budućnost*. Pojmi li se jedna tačka u vremenu iz koje ne bi mogli biti dalje odvajani delovi, ma kako bili ovi mali, jedino bismo nju mogli zvati „sadašnjom“, no bila bi ona unesena tako brzo iz budućnosti u prošlost da bi bila lišena trajanja. Jer kad bi i imala neko trajanje, delilo bi se ono na prošlost i budućnost, međutim, sadašnjost je bez protežnosti.

Pa, gde onda počiva to vreme koje bismo odredili kao dugo? U budućnosti? – No, mi o budućnosti ne govorimo da je duga, jer još ništa ne postoji od nje što bi moglo biti takvo. Mi kažemo: „Biće dugo.“ No, kada? Sve dok ima da dođe tek, ono to ne može biti, pošto ništa u njemu nije još pogodno da bude dugo. Ako je to, pak, moguće samo u trenutku kada iz budućnosti, koje još nema, prelazi ono u postojanje i biva sadašnjost, gde bi postalo nešto što bi bilo dugo, nama će sadašnjost sama doviknuti kako smo čuli upravo da ona ne može biti duga.

21. Pri svemu tome, Gospode, mi ipak opažamo intervale vremena, poredeći ih među sobom, i govorimo da su duži ili kraći, mereći koliko se puta upravo jedno vreme odnosi prema drugom. Kažemo tako da je ovo dvaput, a ono triput veće od nekog trećeg vremena, ili da je jednako s njim. No mi, putem trenutnih utisaka o njemu, merimo vreme koje protiče, pa ko bi mogao onda da izmeri prošlost koje više nema, ili budućnost koje još uvek nema – sem ako ne smatramo da je merljivo nebiće? Prođe li jednom, ono se ne može više meriti, jer više ne *postoji*.

22. Istražujem ja samo, oče, i ne tvrdim ništa. Pomoz mi, Bože, i povedi me.

Ko bi se osmelio da kaže da ne postoje tri vremena, kao što su nas kao decu učili, i kao što mi podučavamo decu – prošlost, sadašnjost i budućnost – već jedino sadašnjost? Ili da možda i postoje, no da sadašnjost samo ističe iz ne znam kog tajnog skrovišta iz budućnosti, ili prošlost iz sadašnjosti? Jer gde su predskazivači budućnosti mogli da vide ovu, kad se ne može videti ono što ne postoji? A oni koji prepričavaju prošlost, zar bi pripovesti njihove bile verodostojne kad ne bi videli činjenice u svojoj mašti? Prošlost bi bilo nemoguće videti samo ako predstavlja nebiće. Dakle, budućnost i prošlost postoje.

23. Dozvoli mi, Gospode, da produžim da pitam, ti, moja nado, dozvoli da ništa ne zaseni nastojanje moje.

Ako budućnost i prošlost postoje, ja bih hteo da znam gde. Ako mi je to još sve nemoguće, barem znam toliko da, ma gde bili, nisu oni ni budućnost, ni prošlost, već sadašnjost. Jer smatramo li tu budućnost pravom budućnošću, ona ne bi *postojala* još uvek, kao što ni prošlost, kao takva, ne bi *postojala* ovde više. Ma gde, dakle, i ma šta bile, one postoje tek kao sadašnjost. A onda, pričamo li, recimo, o prošlosti, ono što